

TOPLUMSAL YAŞANTIMIZDA SINEMA VE HALK EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ

Mahmut TEZCAN*

Sinema, bugün, T.V. dan sonra kitle iletişim araçları içerisinde en etkin olanlarından birisidir. Biz bu incelememizde teknik yönleri ele almadan esas itibariyle sinemanın toplumsal rolü ve halk eğitimi ile ilişkilerini araştırmaya çalıştık. Kuşkusuz açıklamalarımızda konu, Türkiye açısından ele alınmıştır.

Sinema gibi çok geniş bir konunun bütün boyutlarının bir incelemenin sınırları içersine alınması olanaksızdır. Bu bakımdan biz, çok kısa da olsa, "Sinemanın olanakları", bizdeki "Tarihsel gelişimi", "Ülkemizde sinemadan yararlanma durumu", "Sansür", "Türk film seyircisi", "Halk Eğitimi ile ilişkiler", "Filmciliğimizin sorunları" ve "Olumlu gelişme çabaları" gibi konuları kalın çizgileri ile ele alarak öğretici filmlerden çok, konulu filmleri göz önünde bulundurduk.

I. SINEMANIN KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI İÇİNDEKİ YERİ VE ÖZELLİKLERİ :

Kitle iletişim araçları içerisinde film, en yaygın olan, okuma yazması olmayan kimselere bile kolayca hitap edebilen, kolay anlaşılabilen hareketli resim, söz veya yazı ve müzikle oluşmuş bir anlatım olanağına sahiptir¹. Hem göze ve hem de kulağa hitap etmesi ile etkinliğini arttıran bir araçtır. Kopyalarının çıkarılma-

* A. Ü. Eğitim Fakültesi Eğitim Sosyolojisi Kürsüsü Asistanı.

1 Onaran, A. Ş.: Sinematografik Hürriyet, Ankara 1968, İçişleri Bak. Yay. s. 7.

sı ile birden çok yerlerde gösterilebilmesi, aynı heyecanın, neşenin, hüznün zahmetsiz olarak seyircilerin hep birlikte paylaşımlarını sağlar.

Toplumsal, ekonomik, siyasal düşünceleri kolayca yayabilmek olanağına sahip olan filme "Bir san'at içinde san'atın tümü"nü gerçekleştiren bir san'at gözüyle bakılmaktadır. Böylece, sinema, sadece bir "şarkı" veya bir "kelime" olmayıp, çeşitli kimselerin rol aldığı, renk, ışık, ses, hareket, konuşma gibi öğeleri kapsayan kollektif bir san'at biçimidir. Bu olanaklarının bolluğu sayesinde diğer san'at dallarının nüfuz edemediği alanlara kolayca ulaşabilmektedir. Kitap, gazete ve tiyatrodan, gerek ulaştığı seyirci hacmi ve çeşidi, gerekse içerik ve sunuş tekniği bakımından ayrılmaktadır. Özellikle duygu ve bilinç altı dünyasına hitap ederek tutumların oluşmasına ve değer yargılarının kökleşmesine yardım eder².

Yine, sinema, bir eğlendirme aracıdır. Konuları sunuş biçiminde geniş olanaklara sahip olduğu için bir çeşit "Rüya fabrikası"³ sayılmakta, "Seyirciye çok kez ömrü boyunca algılayamayacağı lüks ve ihtişam dolu sahneler, güzel giyinmiş kadınlar, büyük otomobiller, güçlü erkekler, yabancı diyarlar göstermek suretiyle hayâl yolu ile çeşitli ikâmeler" sağlamaktadır.

Filmin başka bir özelliği, belirli kimseler için spesifik olarak değil, herkes için, genel, bütün kitle için yapılmış olmasıdır. Bu bakımdan film, çevrilirken belirli kimseleri değil, tüm halkı göz önüne alır.

Bütün ülkelerde sinema seyircisinin genellikle genç kimselerden ibaret oluşu da onun başka bir özelliğidir.

Seyircisi, kitle halinde, bir yerde aynı anda toplanmıştır.

II. ÜLKEMİZDE SİNEMANIN TARİHSEL GELİŞİMİ :

1908 e kadar yurdumuzda sinema gezginci olarak yer almıştı. İlk yerleşik sinema, 1908 de II. Meşrutiyetin ilânından sonra açıldı⁴. İlk çevirilen film, 1914 de "Ayastefanos'taki Rus Abidesi-

2 Abadan, N.: Halk Efkârı, Ankara 1956, S. B. F. Yay., s. 49.

3 Abadan, N.: Kamu Oyu, Ankara 1970, Çoğaltma, s. 104.

4 Özön, N.: Türk Sinemasına Toplu Bir Bakış, Türk Dili, sayı 196.

nin "Yıkılışı" isimli 150 metrelik filmi. İlk öyküli filmlerimiz ise, Sedat Simavi'nin yönetmenliğindeki Pençe (1917) ile Casus (1917) idi. İlk dönemde sinema acemi ellerde başlatılıp sürdürüldü. Sinemacı yetiştirmek düşüncesi yer almadı.

Sonraki 17 yıl içinde Türk Sineması tek kişinin (Muhsin Ertuğrul) tekelinde kaldı. Böylece sinemamız, tiyatrocuların önderliğinde başlayarak, uzun bir müddet tiyatronun etkisinde kaldı. Tiyatro, 17 yıl yönetmeni, senaryocusu, oyuncu kadrosu, repertuarı ile sinemamız üzerinde egemenliğini sürdürdü. Bu durum sinemamızın gelişmesini de engelleyen öğelerden birisi oldu. M. Ertuğrul, 1922 den 1953 yılına kadar 29 film çevirdi. Çevirdiği filmler, "filme alınmış tiyatro" niteliğindedir.

1939'dan 1950'ye kadar süren "Geçiş Dönemi" nin ilk yarısı, 2. Dünya Savaşı yıllarına rastlamakta idi. Bu dönemin özelliği, savaş yıllarının ağırlığını omuzlarında taşıması ve yine tiyatrocuların etkilerinin kuvvetli oluşudur. Bu dönem, aşılması zorunlu ve bir dereceye kadar da yararlı bir dönem olmuştur. Tiyatrocuların gerek endüstri, gerekse san'at yönünden kurdukları tekelelin yıkılması bu dönemde gerçekleşmiştir.

1948 yılında yerli filmlerden alınan belediye eğlence resminde yapılan indirim, film yapımının artmasına, yapımevlerinin çoğalmasına yol açtı.

1950 den sonra "sinemacılar dönemi" başlar. Bu dönemde kendini bütün ağırlığı ile duyuran dış etki, ülkemizdeki tek partili düzenden çok partili düzene geçişte karşılaşılan sürekli bunalım idi. Bu bunalımda sinemayı etkileyen öğelerin en önemlileri, gericilik akımları ve ekonomi alanındaki sarsıntılardı. Gericilik akımı, sinemaya da geçerek, din duygularını sömürücü filmlerin sayısının artmasına sebep oldu. Sonra, ekonomideki enflasyoncu tutum, sinemada da kendini film enflasyonu ile gösterdi. Sinemacılar döneminin 1960 yılında biten ilk döneminde tiyatro dili terk edilmiş, artık sinema terimleriyle düşünmek, sinema dili ile anlatmak çabalarına girişilmiştir.

Sinemacılar döneminde artık tiyatrocuların üstünlüğü kalkmış, sinema dili kurma çabaları ilerlemiş, yıllık film, seyirci, sinema salonu, yapımevi sayısı sürekli olarak artmıştı. Endüstride çalışanların sayısı da artmış, sinema kalabalık bir nüfusu geçin-

diren önemli bir endüstri kolu olmuştı. Yönetmen, teknikçi ve oyuncularla birlikte kalabalık bir sinemacı kadrosu ortaya çıkmıştı.

Sinemacılar döneminin ikinci bölümü ise 1960 dan günümüze kadar sürmektedir.

III. HALK EĞİTİMİ VE SİNEMA :

Ülkemizde sinemanın kitleler üzerindeki etkinlik derecesini gösteren bilimsel araştırmalar yapılmış değildir. Bu bakımdan açıklamalarımız bazı gözlemlerden ibaret kalacaktır.

A.B.D. de yapılan bir araştırmada gerek çocuklarda gerekse yetişkinlerde olsun çok sayıda insanın piyasa filmlerinde ifade edilen somut olguları sorgusuz sualsiz, doğru diye kabul etme eğiliminde oldukları ortaya çıkmış, doğruluğu sıhhsiz ifadeler, hükümler veya resimlerin gerçek diye kabullenildikleri görülmüştür⁵. Buradan sinemanın propaganda gücünün ne kadar etkin olduğunu çıkarabiliriz. Çünkü propagandanın dayandığı öğelerin hepsi (söz ,yazı, resim) sinemada mevcuttur. Böylece sinema, stereotip ve sembolleri aktarma ve telkinde güçlü bir araç oluyor.

Sinemanın sembollerle ilişkili olarak kamu oyundaki etkisi büyüktür. "İyi ve kötü yaşantı, moda ve çağdaş davranış kalıpları, tarihsel olayların basitleştirilerek kişileştirilmesi, ırk, ulus ve sınıflara karşı değişmez tutumlar konusunda küçümsenmeyecek derecede güçlü telkinler yapmaktadır"⁶.

Özellikle halk eğitimi açısından sinema, genel kültürü artırıcı bir araçtır. Halkın bilgi, görgü ve davranışlarını değiştiren etkisi büyüktür. Konuşmak, yurdu tanımak, yeme içme, giyinme gibi çeşitli durumlarda davranış değişikliğini olumlu yönde etkileyebilecek bir araçtır.

Sinema bir ülkenin toplumsal problemlerini de aksettirir. Gençlik sorunları, mülkiyet, aile, cinsel sorunlar, işçi sorunları, göçler, kadın, suçluluk, siyasal sorunlar gibi problemleri ele ala-

5 Oskay, Ü.: Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş, Ankara 1969, S. B. F. Yay., s. 205.

6 Abadan, a.g.e., s. 103.

rak bunları olumlu yönde işleyebilir⁷. Hatta bunların yanlış ve gerçek olmayanlarının eleştirisini yaparak, bazı hal çareleri de önerebilir. Fakat bunu yaparken hiçbir zaman tek taraflı olarak toplumdaki belli çevrelerin, belli ve alışlagelmiş ve sırf kendi çıkarlarını, kendi sınıflarının çıkarlarını koruyan, kendi hâkimiyetlerini sürdüren ve pekiştiren bir biçimde sunulmamak şartıyla. Bizdeki uygulama çoğunlukla üst sınıfların değerlerini aksettirme biçiminde gelişmiştir⁸.

Diğer yandan film yayını, seyircilerden, okuma veya dinlemeye nazaran mukayese edilmez derecede daha az bir çaba istediği için kitlelerin eğitiminde etkili olmaktadır. Fikir ve kanaatlerin yayılma ve açıklanmasında önemli rolü rolayısıyla kitleleri etkilemektedir. Bugünün seyircisi, piyasaya çıkmış romanları okumaktansa onların filme alınmasını bekleyip filmi görmeyi bu nitelikleri dolayısıyla tercih etmektedir.

Yine halk eğitiminde, sinema, belli bir kültürün norm, tutum ve değer yargılarını eleştirip övmek ya da yermek suretiyle haber verici bir görev yapmaktadır. Bu da kitlelerin bilgisini arttırıcı bir rol oynamaktadır.

Son on yıl içersinde yerli filmlerde halka inen, onların sorunlarını ele alıp işleyen, toplumsal yönü ağır basan filmler çevrilmiş ve çevrilmektedir. Sayıları az da olsa bu filmlerdeki tutum, bizdeki geleneksel film konusunun sınırlarını aşmıştır. Böylece kitlelerin bilinçlenme aşamalarında bu filmlerin de rolü yadsınmaz. "Yenilikçi Sinema Eserleri" kümesi diyebileceğimiz bu filmler 1950'den sonra bir yandan ülke gerçeklerine eğilmiş, diğer yandan özgün bir anlatımı yaratmaya çalışarak bugüne kadar bir "Ulusal Türk Sinema Sanatı"nın kurulmasını tam olarak sağlayamamışsa da başlangıç denemelerini oluşturmuştur.

Halk eğitimi bakımından asıl önemli olan filmler belgesel olanlardır. Halbuki bizde belge filmine, haber filmine gereken önem verilemedi ve gelişemedi. Bazı haber filmi, turistik belge filmi, geleneksel temaşa sanatlarının incelenmesi ya da sanat filmi yapılmışsa da bunların sınırlı oluşu, ticari yapımcıların veya

7. Onaran, A. Ş.: Sinema ve Sosyal Çevre, Yeni Sinema, sayı 17, Nisan 1968. Yazar, incelemesinde son yıllarda ülkemizde bu konuda çevrilen filmlerden örnekler vermektedir.

8. Gevgilili, A.: Türk Sineması, Yeni Dergi, s. 61.

resmî kurumların tekelinde kalması, Türk sinemasını sürekli bir belge film yapımcılığından mahrum bırakmıştır⁹. Ordu film merkezi ve çeşitli bakanlıkların çalışmaları geniş seyirci kitlelerine ulaşamamaktadır. Sinemacı yetiştirmenin sağlam yollarından biri de belgesel film çalışmalarıdır. Kalkınmada bu öğretici filmlerden geniş ölçüde yararlanılabilir. Örneğin endüstride eğitim programlarında becerili eleman yetiştirmede bu filmlerden geniş ölçüde yararlanılmaktadır. (Makinelerin, aletlerin tanıtılması, çalıştırılması, onarılmasını göstererek öğretmek.) Aynı biçimde tarımda modernleşme, toplum kalkınması çabalarında da bu filmlerden yararlanılmaktadır. Bu filmler okuma-yazma öğretiminde de yararlanılan etkin birer araçlardır.

IV. ÜLKEMİZDE SİNEMADAN YARARLANMA DURUMU :

Ülkemizde sinemadan yararlanma durumunu ele alırken önce mevcut sinema sayısı ve bunun bölgelere göre dağılımını görmek, sonra, yerleşme biçimlerine göre halkımızın sinemaya gitme durumunu ele almak gerekir. Genellikle halkın eğitim durumuna ve cinsiyet ayrımına göre sinemaya gidiş sıklığı verilerde çoğunluğu oluşturmaktadır. Bazı verilerde ise yaş ve gelir durumu ile ilişkiler saptanmıştır.

A. Ülkemizde Sinemaların Bölgelere Göre Dağılımı :

1968 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre ülkemizde kapalı 1420, açık 1534 adet olmak üzere yaklaşık olarak 3000 sinema var. Bölgelere göre genel döküm şöyle :¹⁰

Bölge (il sayısı)	Kapalı	Açık
Marmara (10 il)	397	532
Ege 8	300	335
Akdeniz 7	135	193
G. Doğu Anadolu 6	87	91
İç Anadolu 10	208	176
Karadeniz 14	212	184
D. Anadolu 12	81	23
	1420	1534

9 Scognamillo, G.: Türkiye'de Belge Filmi Çalışmaları, Yeni Sinema, Sayı 10/11, Eylül-Ekim 1967.

10 Coş, Nezih: Türkiye'de Sinemaların Dağılışı, AS, Akademik Sinema, Filmcilik Sinemacılık Derg., Sayı 2, Ağustos 1969.

Bölge	Koltuk	Sandalye
Marmara	246.934	453.796
Ege	237.000	360.125
Akdeniz	90.990	156.909
G. Doğu Anadolu	49.851	76.895
İç Anadolu	113.360	130.768
Karadeniz	115.540	137.264
D. Anadolu	38.799	19.320
	892.474	1.335.077

Bu rakamlar, 1950-68 döneminde sinemacılığımızdaki canlanmayı göstermektedir. Ülkemizde 1923 de 30, 1939 da 130, 1949 da 200 kadar salon vardı. 1968 sonunda 1420 salona ulaşılması, 18 yılda 1220 yeni kapalı sinemanın açıldığını ortaya koymaktadır.

Bölge	İl Başına Düşen Kapalı Sinema
Marmara	39.7
Ege	37.5
İç Anadolu	20.8
Akdeniz	19.2
Karadeniz	15.1
G. Doğu Anadolu	14.5
Doğu Anadolu	6.7

Bölge	İl Başına Düşen Açık Sinema
Marmara	53.2
Ege	41.8
Akdeniz	27.5
İç Anadolu	17.6
Karadeniz	15.1
Doğu Anadolu	1.9

Tablolardan çıkan sonuç, ülkemizin kapalı sinema bakımından en yoğun bölgelerinin, Marmara, Ege ve İç Anadolu olduğu, açık sinema yoğunluğunda ise Akdeniz'in önemli bir farkla Marmara ve Egenin ardından üçüncülüğü aldığıdır. Doğu Anadolu'nun hem açık, hem de kapalı sinema yönünden en fakir bölgemiz olduğu anlaşılmaktadır.

İllere göre dağılımı görmekte de yarar var.

I — Marmara Bölgesi :

	K.	A.
İstanbul	150	260
Tekirdağ	25	25
Edirne	20	25
Kırklareli	15	15
Kocaeli	30	40
Sakarya	25	20
Bilecik	7	7
Bursa	40	50
Balıkesir	55	60
Çanakkale	30	30
Toplam	397	532

II — Ege Bölgesi :

	K.	A.
İzmir	130	165
Manisa	50	50
Kütahya	20	20
Uşak	8	10
Afyon	25	10
Denizli	17	25
Aydın	35	40
Muğla	15	15
Toplam	300	335

III — Akdeniz Bölgesi :

	K.	A.
Isparta	17	13
Burdur	10	10
Antalya	20	25
İçel	15	30
Adana	35	75
Maraş	12	15
Hatay	28	25
Toplam	135	193

IV — G. Doğu Anadolu Bölgesi :

	K.	A.
Gaziantep	23	27
Adıyaman	6	7
Urfa	17	17
Diyanbakır	15	18
Mardin	12	12
Siirt	14	10
Toplam	87	91

V — İç Anadolu Bölgesi :

	K.	A.
Eskişehir	20	20
Konya	35	25
Niğde	13	3
Ankara	65	75
Çankırı	5	5
Yozgat	13	8
Kırşehir	10	10
Nevşehir	7	—
Kayseri	20	20
Sivas	20	10
Toplam	208	176

VI — Karadeniz Bölgesi :

	K.	A.
Bolu	15	10
Zonguldak	45	45
Kastamonu	15	10
Sinop	10	10
Çorum	15	10
Amasya	12	10
Samsun	23	20
Tokat	20	23
Ordu	10	5
Toplam	165	143

VII — Doğu Anadolu Bölgesi :

	K.	A.
Malatya	15	10
Elazığ	8	6
Bingöl	1	—
Tunceli	5	1
Erzincan	10	—
Erzurum	11	1
Kars	15	—
Ağrı	5	—
Muş	3	—
Bitlis	4	—
Van	4	5
Hakkâri	—	—
Toplam	81	23

İllere göre dağılımdaki rakkamlara bakıldığında gelişmiş illerdeki sinema sayısının fazlalığı dikkati çekmektedir.

Bütün bu veriler, nüfusumuza nazaran gerek kapalı, gerekse açık sinemaların sayıca yetersizliğini göstermektedir. Bu rakkamlar 1968 yılına aittir. Kuşkusuz bu tarihten sonra bir miktar artış kaydedilmiş olabilir. Fakat bu artışın önemli bir miktara ulaştığını sanmıyoruz.

B. Köy Toplulukları :

Burada farklı bölgelerde yapılan bazı köy araştırmalarının sonuçlarını vereceğiz.

a. D. P. T.'nin yaptığı köy araştırmasında :

“Hiç sinemaya gittin mi?” biçimindeki soruya verilen cevaplar aşağıdaki tabloda 1961 araştırma sonuçları ile birlikte cinsiyet ayrımına göre verilmiştir¹¹.

Cinsiyet Ayrımına Göre Köylüler Arasında Sinemaya Gitme Durumu

Cevaplar	1968 Araştırması Sonuçları						1962 Araştırması Sonuçları	
	Kadın		Erkek		Toplam		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Evet	690	26.5	1.959	74.9	2.649	50.8	2.779	43.0
Hayır	1.907	73.4	655	25.1	2.562	49.1	3.600	56.0
Bilmiyor	2	0.1	—	—	2	—	14	—
TOPLAM	2.599	—	2.614	—	5.213	—	6.393	—

KAYNAK : Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması
Rapor 1, S. 203.

Tablodan görüleceği gibi toplam olarak köylülerin % 50.8'i sinemaya gittiklerini belirtmişlerdir. Cinsiyet bakımından açık farklılık göze çarpmaktadır. Sinemaya gittiğini belirten kadınların oranı % 26.5 iken erkeklerinki % 74.9 dur. 1962 sonuçlarına nazaran sinemaya gidenler % 7.8 bir artış göstermiştir.

Sinemadan yararlanmada okur yazarlığın önemli bir etken olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, sinemaya gittiğini belirten okur yazar köylülerin, kendi içindeki oranı % 81.6 iken, bu oran, oku-

11 Türk Köyünde Modernleşme Eğilimleri Araştırması, Ankara 1970, D.P.T. Yay, s. 203.

ma yazma bilmeyenlerde % 30.7 dir. Ayrıca, erkek ve kadınlar okur yazarlık durumuna göre incelenirse, okur yazar erkeklerden % 82.9, okur yazar kadınlardan % 58.7 si, okur yazar olmayan erkeklerden % 59 u, kadınlardan ise % 19.9 sinemaya gittiklerini belirtmişlerdir. Okur yazar köylülerin büyük bir çoğunluğunun sinemaya gitmiş oldukları anlaşılmaktadır¹².

Sinemaya gitme bakımından bölgeler arasında da önemli farklılıklar var. Köylülerin sinemadan çoğunlukla yararlandığı bölgeler sosyo ekonomik yönden gelişmiş olan bölgelerdir (% 62.2). (Ege ve Marmara) Bu bölgeleri % 51.7 ile orta derecede gelişmiş bölgeler (Orta Kuzey, Akdeniz, Karadeniz, Orta Güney Bölgesi), ve onu da % 40.5 ile az gelişmiş bölgeler (Doğu Kuzey, Doğu Güney, Orta Doğu Bölgesi) takip etmektedir¹³.

b. Köyde Toplumsal Yapı ile İlgili Bir Araştırma sonuçlarına bakarsak dört köyde görüşülen erkeklerin % 75-95 oranında sinema görmüş oldukları; kadınların ise A ili köylerinde % 90 ın üstünde, B ili köylerinde ise % 35-45 arasında bir oranla hiç sinema görmemiş oldukları saptanmıştır¹⁴.

Deneklerin Sinema Görme Durumları (%)

Cevaplar	a köyü		b köyü		c köyü		d köyü	
	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.
1. Sinema görmüş	76.3	1.9	81.5	6.3	95.4	62.8	95.1	54.8
2. Hiç sinema görmemiş	23.7	98.1	18.5	90.6	4.7	34.9	4.9	42.9
3. Cevapsız	—	—	—	3.1	—	2.3	—	2.4
Toplam yüzde	100	100	100	100	100	100	100	100
Toplam Sayı	59	53	27	32	43	43	41	42

Kaynak : Ozankaya, Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür, s. 129.

Köylülerin sinemaya ne kadar sıklıkla gittikleri ile ilgili soruya verilen cevaplara göre sinemayı gördüklerini söyleyenlerin çoğunun, bu araçtan oldukça seyrek yararlandıkları anlaşılmıştır.

12 Türk Köyünde s. 203.

13 Türk Köyünde s. 203.

14 Ozankaya, Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür, Ankara 1971, S.B. F. Yay. s. 125.

Kadınların her iki gurup köyde de sinemadan yararlanma durumlarının çok az olduğu saptanmıştır.

Dört köy içinde sinemaya en sık gidenler en yüksek oranla B ilinin c köyü erkekleridir. d köyünde erkeklerin % 50 den çoğu bir yıl içinde sinemaya ya hiç gitmemiş ya da yalnız 1-2 defa gitmiştir. c köyünde ise görüşülen erkeklerin % 46.5 u geçen bir yıl içinde 6 veya daha çok defa gittiklerini söylemişlerdir. c köyünde hiç sinema görmeyenlerle (% 4.6), geçen bir yıl içinde hiç sinemaya gitmeyenler (% 11.6) ve yalnız 1-2 defa gidenler (% 20.9), toplam olarak % 37.1 i bulmaktadır.

Kuzey Doğu Anadolu'daki A ili köylerinde hiç sinema görmemiş olan erkekler (a köyünde % 23.7, b köyünde % 18.5) ile geçen yıl içinde hiç sinemaya gitmemiş olanlar (a köyünde % 49.3, b köyünde % 59.2) veya yalnız bir iki defa gidenler (a köyünde % 11.9, b köyünde % 7.4) toplam olarak % 90'a ulaşmaktadır. Araştırmacı, b köyü erkeklerinin % 80 den çoğunun sıklık gurbetçilik yaptıkları halde yine onların % 80 inin sinemayı hiç görmediklerini bu suretle gurbetçiliğin bu hususta bir değişiklik getirmediğini belirtiyor¹⁵.

Yaşa göre sinemaya gitme sıklığı bakımından gençlerle orta yaşlı ve yaşlılar arasında fark olduğu anlaşılmıştır¹⁶.

Yaşa Göre Sinemaya Gitme Sıklığı (Erkekler %)

Geçen bir yılda sinemaya gitme sıklığı	Genç	Orta Yaşlı	Yaşlı
1. Hiç gitmeyenler	21	35	45
2. Bir defa gidenler	3	6	8
3. İki defa gidenler	9	13	3
4. Üç-beş defa gidenler	6	21	2
5. 6 veya daha çok	59	19	2
0. Cevapsız (hiç sinema görmeyenler dahil)	3	5	40
Toplam yüzde	100	100	100
Toplam sayı	34	77	60

Kaynak : Ozankaya, Köyde Toplumsal Yapı ve Siyasal Kültür, s. 208.

15 Ozankaya, : a.g.e., s. 130.

16 Ozankaya, : a.g.e., s. 208.

c. "Hasanoğlan Köyü" Araştırma sonuçları ise şöyle :¹⁷.

Aile Başkanları İle Eşlerinin Sinemaya Gitme Sıklığı

Sıklık	Başkanlar		Eşler	
	Sayı	%	Sayı	%
Film değiştiğe (2-3 gün)	10	5.0	4	2.0
Haftada bir	33	16.5	9	4.5
Onbeşgünde bir	3	1.5	—	—
Ayda bir	29	14.5	24	12.0
Çok seyrek veya hiç	123	61.5	154	77.0
Cevapsız - anlamsız	2	1.0	9	4.5
Toplam	200	100.0	200	100.0

Kaynak : Yasa, 25 Yıl Sonra Hasanoğlan Köyü, s. 238.

Çizelge verilerine göre ayda bir veya daha sık sinemaya giden aile başkanlarının oranı % 37.5 ve eşlerin ise % 18.5 tur. Araştırmacı, iki cinsin ayrı ayrı zamanlarda sinemaya gittiklerini, erkekli-kadınli sinemaya gitme geleneğinin burada henüz yerleşmediğini belirtiyor.

Yine yazar, Hasanoğlanlıların Öğretmen Okulu sinemasına çok az gittiklerini, ayrıca, Ankara veya Elmadağ sinemalarına zaman zaman gidenlerin oranının erkeklerde % 32.6, kadınlarda % 3.7 olduğunu belirtiyor.

d. *Bir köy araştırmasında* bireysel olarak ne kadar sıklıkla sinemaya gittiklerinde alınan cevaplar şöyledir :¹⁸. Araştırma 1960-1961 yılları arasında yapılmıştır.

— Bütün hayatı boyunca hiç sinemaya gitmemiş	% 56
— Gitmiş, fakat geçen yıl gitmemiş	17
— Geçen yıl bir defa gitmiş	8
— Geçen yıl iki defa gitmiş	6
— Geçen yıl 3-5 defa gitmiş	5
— Geçen yıl 5 defadan fazla gitmiş	8

N. : 6.436

% 100

17 Yasa, İ.: 25 yıl Sonra Hasanoğlan Köyü, s. 238-239.

18 Frey,: The Mass Media and Rural Development in Turkey, Report No: 3, s. 41-42.

Örneklemin yarısından çoğunun hiç sinemaya gitmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Diğer gidenler ise senede birkaç defa gitmişlerdir.

Köy büyüklüğü (nüfusa göre) ve köyün şehre yakınlığına göre sinemadan yararlanma durumu da yukarki tabloya benzer sonuçlar vermiştir¹⁹.

Köy Büyüklüğü	Sinemaya Gitme
1 — 999 (302)	% 39
200 — 399 (1223)	40
400 — 599 (1284)	42
600 — 999 (1662)	44
1000 — 1999 (1556)	49

Köy-Şehir yakınlığı

0 — 19 km. (219)	% —
20 — 49 " (698)	% 41
50 — 99 " (1555)	46
100 + " (3740)	43

Okur-yazarlık ve cinsiyete göre sinemaya gitme durumu

Erkekler (3010)

Kadınlar (3311)

Sinema

Okur-yazar erkek (1465)	% 86
Okur-yazar olmayan erkek (1227)	51
Okur-yazar kadın (304)	51
Okur-yazar olmayan kadın (2836)	15

Köylülerin % 53 ü sinemayı, sosyalleştirme kurumları arasında çocuğu etkileyen iyi bir kurum olarak saymıştır²⁰.

Frey, örnekleminde hiçbir köyde sinema olmadığını belirtiyor. Fakat köylülerin 1/3 nin 15 km. ilerde sinemanın bulunduğu köylerde oturduklarını kaydediyor.

e. *Hacettepe Üniversitesinin* 1968 de yaptığı Türkiye'de Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırmasının verileri ise şöyle :

19 Frey,: a.g.ş., s. 55.

20 Frey,: a.g.e., s. 154.

Köyde Eğitim Durumuna Göre Sinemaya Gidiş Sıklığı

Eğitim Durumu	Haftada birden çok giden		Haftada bir gidenler		Ayda bir gidenler		Daha seyrek gidenler		Hiç gitmeyenler		Toplam	
	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %
Tahsilsiz	100.0	11.5	79.2	7.0	68.3	13.5	65.2	26.0	84.1	43.3	82.6	31.4
İlkokuldan ayrılmış	.0	6.0	.0	11.5	.0	6.1	2.4	22.7	.4	18.2	.5	17.4
İlkokulu bitirmiş	.0	11.9	20.7	8.3	8.9	10.8	12.3	17.0	7.1	14.8	7.5	14.5
Orta ve benzeri okulu bitirmiş	.0	70.4	.0	67.1	22.7	67.6	19.9	33.2	8.2	23.4	9.1	35.6
Lise ve benzeri okulu bitirmiş	.0	.0	.0	.0	.0	.0	.0	.5	.0	.1	.0	.2
Yüksek okulu bitirmiş	.0	.0	.0	5.9	.0	1.7	.0	.4	.0	.0	.0	.7

Kaynak : Hacettepe Üniversitesi, Aile Yapısı ve Nüfus Sorunları Araştırması Verileri (Yayınlanmamıştır.)

Yukarıdaki tabloda köyde tahsilsiz erkeklerin % 43 ü hiç sinemaya gitmemiştir. Ayda bir yahut daha seyrek gidenlerin oranı % 39.5 dur. İlkokulu bitirmişlerin % 70 i haftada birden çok, % 67 si haftada bir defa gitmektedir. Tahsilsiz kadınların % 84 ü hiç sinemaya gitmemektedir. Ayda bir veya daha seyrek gidenlerin oranları % 68-65 arasındadır. İlkokulu bitirmiş kadınların % 20 si haftada bir gidebilmektedirler. Haftada birden çok gidenlerin % 100 ü ise tahsilsiz kadınlardır.

Köy araştırmalarının sonuçlarına bakıldığında köylülerin sinemadan yararlanamadıkları açıkça görülmektedir. Sinemaya gitmiş olanların çoğunun da seyrek olarak gittikleri anlaşılmıştır.

C. Kasabalarda Sinemadan Yararlanma

Burada, yapılan iki kasaba araştırmasının sonuçlarını vereceğiz.

a. Hacettepe Üniversitesi Araştırma Sonuçları :

Tahsilsiz erkeklerin % 29 u hiç sinemaya gitmiyor. Ayda bir veya daha seyrek gidenlerin oranı 13.6 dır. Orta okulu bitirmişlerin % 51 i haftada birden çok gidiyor. Haftada bir gidenlerin oranı % 68 dir. Hiç gitmeyenler % 31 dir. Tahsilsiz kadınların % 76 sı hiç gitmiyor. Ayda bir veya daha seyrek gidenlerin oranı % 75 dir. Orta okulu bitirmişlerin % 70 i haftada birden çok veya haftada bir sinemaya gidiyor. Yüksek okulu bitirmişler haftada birden çok gidiyor.

Geliri 500 TL. dan az olan erkeklerin % 30 u hiç sinemaya gitmiyor. Ayda bir veya daha seyrek gidenler % 45.6 dır. Geliri 500-999 TL. olanlardan % 38 i ayda bir veya daha seyrek gidiyor. Geliri 1000-2000 TL. arasında olanların % 54 ü haftada bir veya birden çok gidiyor. 2000-3999 TL. olanların % 59 u haftada bir veya birden fazla gidiyor. 500 TL. dan az gelimli kadınların % 44 ü haftada bir veya birden fazla gidiyor. Hiç gitmeyenler % 44.5 dur. Geliri 500-999 TL. olanların % 33 ü ayda bir veya daha seyrek gidiyor. 1000-1999 TL. olanların % 51 i ayda 1 veya daha seyrek gidiyor. Geliri 2000-3999 olan kadınların % 44 ü haftada bir veya daha sık gidiyor. % 55 i ayda bir veya daha seyrek gidiyor. Hiç

Kasabada Eğitim Durumuna Göre Sinemaya Gidiş Sıklığı

Eğitim Durumu	Haftada birden çok giden		Haftada bir gidenler		Ayda bir gidenler		Daha seyrek gidenler		Hiç gitmeyenler		Toplam	
	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %
Tahsilsiz	12.2	5.8	20.4	1.6	39.0	4.7	36.6	8.9	76.9	29.1	60.7	13.1
İlkokuldan ayrılmış	.0	2.0	.0	1.6	.0	11.9	5.8	11.1	1.2	14.6	1.6	9.2
İlkokulu bitirmiş	.0	7.8	14.7	5.4	18.4	3.0	24.2	17.9	10.3	22.1	13.2	13.0
Orta ve benzeri okulu bitirmiş	21.5	51.6	48.7	68.8	42.5	71.7	33.2	55.7	11.4	31.7	21.1	52.1
Lise ve benzeri okulu bitirmiş	.0	17.3	9.5	18.4	.0	7.9	.0	5.2	.0	2.3	.7	9.0
Yüksek okulu bitirmiş	66.2	15.2	6.5	4.0	.0	.6	.0	.8	.0	.0	2.4	3.2

Kaynak : Hacettepe Üniversitesi Aile Yapısı Araştırması Verileri (Yayınlanmamıştır)

Kasabada Gelir Durumuna Göre Sinemaya Gıtme

Gelir Durumu	Haftada birden çok giden		Haftada bir gidenler		Ayda bir gidenler		Daha seyrek gidenler		Hiç gitmeyenler		Toplam	
	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %
500 TL. den daha az	16.5	7.4	27.4	6.0	15.8	15.4	25.7	30.2	44.5	30.9	36.6	19.9
500—999 TL.	.0	18.4	4.5	14.7	14.7	15.2	19.1	23.0	16.3	19.7	15.1	18.3
1000—1999 TL.	2.4	26.2	20.5	27.8	23.2	30.8	28.2	24.1	23.5	31.5	23.2	30.1
2000—3999 TL.	23.9	25.9	20.7	33.1	35.3	14.9	21.9	10.0	9.5	13.4	15.4	18.8
4000 +	57.0	21.8	26.7	18.2	10.8	15.4	5.0	12.4	6.0	4.1	9.6	12.7

Kaynak : Hacettepe Üniversitesi Aile Yapısı Araştırması Verileri.

gitmeyenlerin oranı % 9.5 dur. Geliri 4000 TL. dan fazla olan kadınların % 83 ü ise haftada bir veya birden çok sinemaya gidiyor. Gelir durumunun artışına göre sinemaya gitmenin artış nedenini kasabada sinemadan başka eğlence olanaklarının azlığına veya yokluğuna bağlayabiliriz.

b. *Ereğli Araştırmasında* aile reislerinin sinemaya gitme sıklığı ile ilgili sonuçlar :²¹

Sinemaya Gitme Sıklığı

	Sayı	%
Haftada birden sık sinemaya giden aile reisleri	70	14.5
Haftada bir defa sinemaya giden	76	15.7
Ayda bir defa giden	72	14.9
Daha seyrek sinemaya giden	122	25.2
Hiç sinemaya gitmeyen	134	27.7
Belirsiz cevaplar	10	2.0
T O P L A M	484	100.0

Kaynak : Kiray, Ereğli, s. 162.

Görüldüğü üzere haftada bir ya da daha fazla sinemaya giden aile reislerinin oranı % 30.2, hiç gitmeyenlerin oranı % 27.7 dir. Ayrıca ayda birden seyrek gidenlerin oranı % 25.2 dir. Bu durum, aile reislerinin yarısından çoğunun sinemaya fazla bir ilgi göstermediğini belirtiyor.

Yaş durumuna göre ise, örneklemede 55 yaşından büyük aile reislerinin yarından fazlasının hiç sinemaya gitmediği, 15-24 yaşları arasındaki aile reislerinin % 30 unun haftada birden fazla sinemaya gittiği saptanmıştır²².

D. Kentde Sinemadan Yararlanma :

a. *Eski Ankara Evleri* üzerine yapılan bir araştırmada sinemaya gitme alışkanlıkları yönünden bölge halkının geniş ölçüde şehirleşmiş oldukları saptanmıştır²³. Hane halkı başkanlarından yarından fazlasının sinemaya gittiği anlaşılmıştır.

21 Kiray, Ereğli, s. 162.

22 Kiray, a. g. e., s. 162.

23 Keleş, R., : Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi, s. 71.

Sinemaya Gidenler ve Gitmeyenler

	Tabaka I		Tabaka II		Tabaka III		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Gidenler	70	50.0	115	66.1	64	55.2	249	57.9
Gitmeyenler	68	48.9	59	33.9	52	44.8	179	41.6
Cevapsız	2	1.1	—	—	—	—	2	0.5
Toplam	140	100.0	174	100.0	116	100.0	4.30	100.0

Kaynak : Keleş, Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi, s. 71

b. *Ankara Gecekondu*ları üzerinde yapılan araştırmada bölge sakinlerinin örnekleme girenlerinin % 53 ü sinemaya gitmekte, % 39 u gitmemektedir²⁴. Buradan, şehirlerin eğlence yaşantısında sinemanın çok yaygın bir araç olduğu anlaşılmaktadır.

Ailelerin Sinemaya Gitme Abşkanlıkları

Gidiş Sıklığı	Aile Sayısı	%
Haftada bir	90	9
İki haftada bir	62	6
Ayda bir	174	18
Ara sıra	201	20
Hiç	389	39
Cevapsız	84	8
Toplam	1000	100

Kaynak : Yasa, İ.: Ankara'da Gecekondu Aileleri, s. 204.

Çizelgeye göre haftada ve iki haftada bir sinemaya giden ailelerin toplam oranı % 15 dir. Ayda bir ve arasıra gidenlerin oranları birbirlerine yaklaşıktır ve ikisi birden, gitmeyenlerin oranına eşittir. Ailelerin sinemaya gidiş ortalaması yaklaşık olarak ayda birdir²⁵.

Sinemaya gidenlerin % 18 i yabancı filmlere de gitmektedir. Özellikle ucuz matinelere gecekondu halkını çeken eğlence yerleri olmaktadır.

24 Yasa, İ.: Ankara'da Gecekondu Aileleri, Ankara 1966, s. 203.

25 Yasa, İ.: a.g.e., s. 204.

c. Hacettepe Üniversitesi Araştırması :
100.000 den Fazla Nüfuslu Şehirlerde Eğitim Durumuna Göre
Sinemaya Gidiş Sıklığı

Eğitim Durumu	Haftada birden çok giden		Haftada bir gidenler		Ayda bir gidenler		Daha seyrek gidenler		Hiç gitmeyenler		Toplam	
	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %	K. %	E. %
Tahsilsiz	17.7	3.5	31.8	4.3	58.9	5.0	55.5	15.1	75.4	37.6	56.8	13.7
İlkokuldan ayrılmış	15.5	7.2	1.5	7.5	1.9	7.0	3.6	11.3	1.0	17.7	3.1	10.3
İlkokulu bitirmiş	16.9	3.1	11.0	16.9	8.1	11.7	15.9	16.4	12.3	10.0	12.8	13.0
Orta ve benzeri okulu bitirmiş	34.6	61.4	40.0	39.9	28.1	63.5	23.3	50.7	11.1	30.9	22.7	46.8
Lise benzeri okulu bitirmiş	11.8	6.3	10.1	18.4	.4	6.5	.0	3.5	.0	3.2	2.6	8.7
Yüksek okulu bitirmiş	3.3	18.3	5.4	12.6	2.4	6.0	1.5	2.7	.0	.2	1.8	7.3

Kaynak : Hacettepe Ü. Aile Yapısı Araştırması Verileri.

Tablodan görüleceği gibi tahsilsiz erkeklerin ancak % 37 si sinemaya gitmiyor. İlkokulu bitirmişlerin de ancak % 10 u hiç gitmiyor. Ortaokulu bitirmişlerin % 30 u gitmiyor. Bundan sonra tahsil durumu yükseldikçe sinemaya gitmemenin azaldığı görülüyor. Aynı durum kadınlar için de söz konusu. İlkokulu bitirmiş olanların % 28 i ayda bir veya daha seyrek gidiyor. Ortaokulu bitirenlerin % 100 ü haftada bir veya birden çok gidiyor. Dikkati çeken nokta, tahsil durumunun yükseldikçe sinemaya gidiş sıklığının düşmesidir. İlkokulu bitirmiş kadınların % 27 si haftada bir veya birden çok gidiyor. Ortaokul mezunu kadınların % 74 ü haftada bir veya birden çok gidiyor. Ayda bir veya daha seyrek gidenlerin oranı % 51 dir. Tahsil durumu yükseldikçe kadınlarda da sinemaya gidiş sıklığı düşmektedir.

Metropolitan bölgelerde eğitim durumuna göre ise :

Tahsilsiz erkeklerin % 21 i hiç gitmiyor. % 15 i çok seyrek gidiyor. Orta okulu bitirenlerin % 88 i haftada bir veya daha sık gidiyor. Ayda bir veya daha seyrek gidenler % 96 dır. Hiç gitmeyenler % 69. Liseyi bitirenlerin % 33 ü haftada bir veya daha sık gidiyor. Yüksek okulu bitirenlerin % 60 ı haftada bir veya daha sık gidiyor. Hiç gitmeyen yok. Seyrek gidenler % 20.6 Tahsilsiz kadınların % 42 si hiç gitmiyor. Orta ve benzeri okulu bitiren kadınların % 71.5 i haftada bir veya daha sık sinemaya gidiyor. Lise ve yüksek okulda bu oran giderek düşüyor.

Erkeklerde, Tablodan gelir durumu arttıkça sinemaya gitmeyenlerin arttığını görmekteyiz. Haftada bir veya birden çok gidenlerde ise gelir arttıkça gidiş sıklığının arttığını görüyoruz. 500 TL. dan az gelirlili kadınların % 59 u haftada bir veya daha sık gidiyor. Hiç gitmeyenlerin oranı gelir arttıkça yükseliyor. Geliri 4000 den fazla olanların % 73.8 i haftada bir veya daha sık gidiyor.

V — ÜLKEMİZ, SİNEMA SEYİRCİSİ VE TERCİH EDİLEN FİLMLER :

Ülkemiz sinema seyircisinin, konulara göre tercih ettiği filmler üzerinde yapılmış araştırmalar yoktur. Bununla beraber açıklamalarımız daha çok gözlemlere dayanmaktadır. Konu tercihinde kuşkusuz bölgelere göre farklılıklar da bulunmaktadır. Ülkemizde şimdiye kadar sinema sahibiyle seyirci arasında ger-

Metropolitan Bölgelerde Eğitim Durumuna Göre Sınemaya
Gidiş Sıklığı

Eğitim Durumu	Haftada birden çok giden %		Haftada bir gidenler		Ayda bir gidenler		Daha seyrek gidenler		Hiç gitmeyenler		Toplam	
	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.
Tahsilsiz	6.5	.0	17.4	3.6	24.6	1.4	30.3	15.4	42.4	21.0	20.6	4.6
İlkokuldan ayrılmış	3.5	.7	10.6	3.7	3.9	6.3	10.5	10.7	6.8	.3	7.5	4.3
İlkokulu bitirmiş	8.5	4.7	19.8	5.0	8.5	4.4	29.9	8.4	15.9	1.9	16.2	5.0
Orta ve benzeri okulu bitirmiş	36.2	35.8	35.3	52.5	41.3	58.0	26.8	38.8	24.4	69.0	34.4	50.1
Lise ve benzeri okulu bitirmiş	34.5	15.9	13.5	17.7	12.9	12.8	.0	5.7	.6	7.4	14.8	14.3
Yüksek okulu bitirmiş	10.6	42.7	3.1	17.2	18.6	16.8	2.3	20.6	9.7	.0	6.3	21.4

Kaynak : Hacettepe Ü. Aile Yapısı Araştırması Verileri (Yayınlanmamıştır)

Metropolitan Bölgelerde Gelir Durumuna Göre Sinemaya Gidiş Sıklığı

Gelir Durumu	birden Haftada çok giden		Haftada bir gidenler		Ayda bir gidenler		Daha seyrek gidenler		Hiç gitmeyenler		Toplam	
	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.	K.	E.
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
500 TL. az	34.5	6.6	24.7	7.7	34.1	9.6	28.5	.0	16.3	3.6	28.2	7.0
500—999	.9	1.4	.7	1.0	3.8	1.0	1.1	14.7	8.1	22.3	2.1	3.3
1000—1999	3.4	5.3	12.7	18.2	17.4	21.8	21.0	39.1	43.7	30.2	15.8	18.8
2000—3999	19.9	28.4	29.0	31.8	22.5	39.1	32.0	25.0	18.8	36.8	25.1	32.5
4000 +	41.1	58.1	32.7	41.2	22.0	28.2	17.2	21.0	12.9	6.9	28.5	38.2

Kaynak : Hacettepe Ü. Aile Araştırması Verileri (Yayınlanmamıştır.)

çek anlamda bir arz-talep ilişkisi kurulmamış, ona filmi seçme hakkı tanınmamış, ne verilirse kabul edeceği varsayılmıştır. Bunun da nedenleri : a) Sinemanın diğer eğlence araçlarına nazaran daha ucuz oluşu, b) sinema salonu sayısının azlığıdır. Böylece seyircinin tercih olanağı azalmakta, ister istemez bulunduğu filme gitmek zorunda kalmaktadır.

Taşra seyircisi genellikle *serüven filmlerine* rağbet etmektedir. Taşra seyircisinin *salon filmlerinden* (komedi, sanat filmleri, müzikal) hoşlanmamasının nedeni, kuşkusuz, o filmlerde kendi yaşantısını bulamamasından dolayıdır²⁶. Halbuki serüven filmlerinin ise her bölgeden ve hayattan insanı etkilendirebilme özelliği vardır. Bu yüzden hem büyük şehirlerde ve hem de taşrada kolayca tutunabilmektedir. Bu filmlerin rağbet görmesinin nedenlerinden biri de agresif bir kişiliğe sahip oluşumuz, kavgalı, vurdulu, kırdılı konuları kişilik olarak sevmemizdir. Serüven filmlerine bir de seks katılınca daha fazla tutunmaktadırlar. Bu konuda şu film isimlerini bir kaç örnek olarak gösterebiliriz : "Hem Seviş Hem Döğüş", "Dudaktan Silâha", "Geldi, Sevdi ve Vurdu". Bu özellik, yabancı serüven filmleri için de böyledir. Tabii ki yabancı serüven filmlerinin az kusurlu oluşu, daha ustalıklı ve oyalayıcı oluşu, onların çekiciliğini arttırmaktadır.

Salon filmleri daha çok kentlerde tercih edilmektedir. Çünkü kent seyircisi kendi yaşantısını bu filmlerde daha fazla bulabilmekte, özlemini duyduğu yaşantıyı ve kişileri bu filmlerde görebilmektedir. Bu taşra-kent (merkez) ayrımı büyük kentlerde kentin merkezi ile kenar mahalleleri için de geçerlidir. Gecekonducularla kentin merkezinde gösterilen filmlerin konuları çok farklıdır. Bu bölgelerde tarihsel ve dinsel konulu filmler de tercih edilmektedir. Bu bölgelerdeki kadın seyirciler, genellikle ağlamaklı melodramlara bayılırlar. Kadınlar matinesinden çıkan kadın seyircilerin gözlerinin kızarmış olduğunu hepimiz görmüştür. Komşular birbirlerine film tavsiye ederlerken filmin ne kadar ağlatıcı özelliği var ise onun o derecede güzel olduğunu belirtmiş olurlar.

Bir kasaba araştırması ve öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada konu tercihleri ile ilgili sonuçlar yukardaki gözlem-

26 Gürdal, H. ve diğerleri, Türkiye'de Sinema Seyircisi, Görüntü, Sayı 3, Mart 1967.

lerimizi doğrular niteliktedir. Eğitim düzeyinin yükseklik derecesi de konu tercihlerini etkilemektedir.

A. Ereğli kasabasında tercih edilen filmlerle ilgili araştırma sonuçları şöyle :

Tercih Edilen Filmler

Filmler	Sayı	%
Danslı filmlere giden aile reisi	77	15.86
Cinai filmlere gidenler	85	17.51
Aşklı filmlere gidenler	88	18.13
Tezli filmlere gidenler	12	2.47
Kültürel filmlere gidenler	18	3.71
Kovboy filmlerine gidenler	70	14.42
Belirsiz cevaplar	4	0.82
Sinemaya hiç gitmeyenler	130	26.88
Toplam	484	99.80

Kaynak : Kıray, Ereğli, s. 164.

Konu bakımından tercih edilen filmler arasında aşk filimleri başta geliyor. Polisiye, danslı eğlenceli filmlerle, kovboy filmlerinin tercih oranları arasındaki farkların çok küçük olduğu görülmektedir.

Mesleklere göre konu tercihleri ile ilgili araştırma sonuçları ise şöyle : Özellikle serbest meslek sahiplerinin büyük bir oranı (% 36.3) danslı, eğlenceli, polisiye, kovboy filmlerinin hepsini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Buna karşılık tüccar-esnaf grubu ile kalifiye işçiler çoğunlukla aşklı filmlerden başkasını tercih etmektedir. Aşklı filmleri en çok isteyenlerin memur-subay grubu olduğu görülmüştür²⁷.

Yazar, konu tercihlerini eğitim durumuna göre de sormuş, fakat tek anlamlı tercihin, üniversite mezunu aile reislerinin % 30.0 unun tezli filmleri seçmesini göstermektedir²⁸.

B. Yüksek öğrenim yapan kimselerin hangi konulu filmleri tercih ettiklerine bir örnek olarak Siyasal, Hukuk ve O.D.T.Ü. öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları ise :²⁹

27 Kıray: a.g.e., s. 164.

28 Kıray: a.g.e., s. 164.

29 Abadan: Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri, Ankara 1961, S.B.F. Yay., s. 49.

Tercih Edilen Film Konuları

	Ortadoğu		
	S.B.F. %	Hukuk F. %	İ.İ.F. %
Konuları itibariyle hangi filmleri ençok tercih ediyorsunuz?			
a) Danslı, müzikal, filmleri	51	40	46
b) Cınaî, dedektif filmleri	18	16	50
c) Kovboy, macera filmleri	8	11	11
d) Aşk filmleri	46	35	37
e) Önemli bir tez işleyen filmler	52	62	68
r) Kültür filmleri	7	30	25

Kaynak : Abadan, No.: Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri, s. 49.

Tabloda, genel olarak, en fazla "önemli bir tez işleyen" filmlerin tercih edildiğini görmekteyiz. Buradan, yüksek öğrenimin kaliteli film seyretme olanağını yarattığı söylenebilir. İkinci olarak, gönül alâkalarını belirten filmlerin daha fazla tercih edildiği görülmektedir. (Aşk, müzikal).

Kaliteli film seyretme arzusunun yüksek öğrenim gören kimselerde kuvvetli olduğunu gösteren bir bulgu da seyredilen filmlerin kökeni ile ilgili bir soruya verilen cevaplardır³⁰.

Seyredilen filmlerin menşeyi :

	Ortadoğu		
	S.B.F. %	Hukuk F. %	İd. İl. Fak. %
a) Türk filmleri	2	5	2
b) Yabancı filmler	74	63	75
c) Her ikisi	24	32	23

Kaynak : Abadan, N.: Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Faaliyetleri, s. 50.

Seyircinin beğenisinin yükselmesi, geniş ölçüde onların eğitim düzeyine bağlı bir durumdur. Bu da genel eğitim düzeyinin yüksekliğine bağlıdır. Yapımcının kötü filmi savunurken, "Ne ya-

palım seyirci öyle istiyor” demesi kökeninde eğitim sorununu dile getirmektedir. Yığın kendi düzeyinin düşüklüğünden mi kötü filmleri beğeniyor da ona durmadan kötü filmler gösteriliyor? Yoksa kötü filmler gösterile gösterile, yığın bu filmlere alıştırılıyor mu? sorunun cevabı herhalde karşılıklı etki-tepki olacaktır. Yığın, sinemacıyı etkiliyerek onu kötü film yapmaya zorlamakta, sinemacı da bu etki altında kötü film yaparak yığını bu filmlere alıştırıp kötü filmleri beğenmek için etkilemektedir. Hâl çaresi, kuşkusuz, halkın eğitimi ile birlikte, yapımcıların hem toplumu eğitecek, hem de onların beğenisine ters düşmeyen filmler yapması biçiminde olacaktır.

VI. FİLMLEİN SANSÜRÜ VE ÜLKEMİZDEKİ UYGULAMA:

Sansürden yana ve ona karşı olan çeşitli görüşler vardır. Sansürden yana olanlar, sinemanın halk kitleleri üzerinde siyasal, dinsel ve ahlâksal yönden ve suça tahrik yönünden yapabileceği kötü etkileri göz önünde tutmaktadır³¹. Karşı görüşler ise anayasaların ruhunun hiç bir sansür uygulamasına müsaade etmeyecek kadar liberal ve hürriyetçi olduğu inancı ile hareket etmektedirler. Ülkemizde 1939 tarihli “Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamname” ile sansür uygulanmaktadır. 7. Maddede, 10 şık halinde belirtilen hususlardaki filmlerin gösterilmesine müsaade olunmamaktadır. Bu haller :

1. Herhangibir devletin siyasî propagandasını yapan,
2. Herhangibir ırk ve milleti tezyif eden,
3. Dost devlet ve milletlerin hislerini rencide eden,
4. Din propagandası yapan,
5. Milli rejime aykırı olan siyasî, iktisadî ve içtimaî ideoloji propagandası yapan,
6. Umumi terbiyeye ve ahlâka ve milli duygularımıza mugayir bulunan,
7. Askerlik şeref ve haysiyetini kıran ve askerlik aleyhine propaganda yapan,
8. Memleket inzibat ve emniyeti bakımından zararlı olan,
9. Cürüm işlemeğe tahrik eden,
10. İçinde Türkiye aleyhinde propaganda vasıtası olacak sahneler bulunan filmler.

31 Onaran,: Sinematografik Hürriyet, s. 26.

Adigeçen nizamnamenin 6. maddesi gereğince birincisi senaryo üzerinde, ikincisi filmin çekimi sırasında, üçüncüsü ise vizyon sırasında olmak üzere üç aşamalı bir sansür öngörülmektedir. Sansür konusu Türk literatüründe tartışmalıdır. Dr. A. Ş. Onaran'a göre filmin sansürü Anayasaya aykırı değildir. Toplumsal ve politik koşullar uygun olduğu takdirde sansürün kaldırılabilceğini ileri sürüyor³².

Dr. N. Kocayusufpaşaoğlu ise film sansürünün Anayasa ile başdaştırılabilmesi için şu koşulların yerine getirilmesini öneriyor³³.

1. Denetleme Kurulu, bu konuda yetkili sayılabilecek kişilerden kurulmalı ve bağımsız olmalıdır.

2. Denetleme Kurulunun bir film hangi nedenlerle yasak edebileceği açıkça belirtilmiş olmalıdır.

3. Bahis konusu yasaklama nedenleri, Anayasada yer alan düşünce ve haberleşme hürriyetlerinin özüne dokunmayacak nitelikte olmalıdır.

Dr. Özkan Tikveş ise bugünkü uygulamayı Anayasaya aykırı bulmaktadır³⁴.

Bununla beraber Anayasa Mahkemesi, P.V.S.K.'nin 6. maddesi olan senaryoların filme çekimi, film yapımı, ithalâtı, ihracatı ve halka gösterilmesi polisine iznine tâbidir hükmünün iptal edilmesi için açılan davada adı geçen maddedeki hükümlerin Anayasaya aykırı bulunmadığına hükmetmiştir³⁵.

Denetimde suç işlemeye tahrik, müstehcenlik, milli güvenlik, şiddet hareketlerinin övülmesini engellemek gibi konulardan çok siyasal doktrinlere ağırlık verildiği komisyonca red edilen filmlerin kökeninden anlaşıldığı ve bu durumun Türk sinemasını bilinçli olarak içeriği zayıf, melodram tipi, şehvet, şiddet ve göz yaşlarının hâkim olduğu konulara ittiği belirtilmektedir³⁶.

32 Tikveş, Ö.: Sinema Filmlerinin Sansürü, İst. 1968, İ. Ü. Hukuk Fak. Yay. s. 57.

33 Tikveş,: a.g.e., s. 57.

34 Tikveş,: a.g.e., s. 58. v.d.

35 Tikveş,: a.g.e., s. 59.

36 Abadan,: Kamu Oyu, s. 105.

VII. TÜRK SİNEMASININ SORUNLARI:

Toplumsal yönden sinemamızı gözden geçirdikten sonra şimdi de sinemamızın sorunlarından birkaçını fazla teknik konulara girmeden ana hatlarıyla ele alabiliriz.

1. Türk sinema seyircisinin yerli ya da yabancı film seyrederken farkında olmaksızın iki ticarî kurala boyun eğmek zorunda kalması³⁷. Seyircinin iradesi dışı oluşan bu kuralların yabancı filmlerde egemenlik kuranına "toptan kiralama (Block booking)", yerli filmlerde ise "Görmeden kiralama (Blind booking)" denmektedir. Toptan kiralamada Türk getirtici firmaları, dünya sinema piyasasını elinde tutan dev dağıtım şirketlerince liste halinde film satın almak zorunda bırakılmakta, böylece seyirci genellikle değersiz filmlerle karşılaşmaktadır. Görmeden kiralama olayı ise, sinema işletmecilerinin film çekimi başlamadan ya da bitmeden konuyu oyuncuları ölçü alarak yapımcılara para ödemeleridir. Bunun sonucunda seyirci, işletmecinin kâr doğrultusundaki beğenisine bağlanmaktadır.

2. Çevrilen film sayısının çokluğu. 1969 yılında dünya film yapımında 5. gelmekteyiz.

1. Japonya	4719 film
2. Hindistan	316
3. Formoza	257
4. İtalya	245
5. Türkiye	225 (170'i siyah-beyaz, 55'i renkli)
6. Hong-Kong	171
7. A.B.D.	168
8. İspanya	160
9. Rusya	159
10. Kore	142
11. Fransa	97

Kaynak : Sinema Yıllığı, 1969/70, s. 229

37 Akerson, T.: Az Gelişmiş Sinemada Devrim, Yeni Sinema, sayı 2.

Yıllara göre film yapımında büyük bir artış olmuştur.

Yıl	Film	Yıl	Film
1948	16	1957	63
1949	19	1958	95
1950	23	1959	95
1951	31	1960	96
1952	49	1961	98
1953	53	1962	127
1954	51	1963	139
1955	57	1965	206
1956	49	1969	225

Kaynak, A. Özgüç, Sinema 65, Sayı 10.

Çok sayıda film çevrilmesinin başlıca nedeni, uygulanan amortisman biçimidir. Filmin maliyetinin belirli bir miktarını aşan gelir sağlandığında yapımcı, bu miktarı aşan fark için vergi ödemek zorunda kalmaktadır. Bu yüzden sermayesinin önemli bir kısmının vergi yoluyla kaybolmasını önlemek için mali hesap yılının sonunda alelacele birkaç film daha çevirmektedir.

3. Yapımcı, yönetmen, teknik eleman, oyuncu, nicelik ve nitelik yönünden yetersiz.

4. Türk sineması, henüz toplumun çeşitli kesitlerinin gerçek bir yansımalarını vermekten uzaktır. Uydurma kişilerin yaratıldığı bir sinemadır. Zevksiz tekrarlar sürüp gitmektedir³⁸.

5. Yabancı filmlerden denenmiş hikâyeler adapte edilmektedir. Yabancı filmlerin yerli uyarlamaları olan bu filmler, çevrilen filmlerin en az yarısını oluşturmaktadır. Yabancı ülkelerde iş yapmış filmlerin senaryolarından aktarılmaktadır³⁹.

6. Yapım için araç-gereç yetersizdir. 54 yılda stüdyo-laboratuvar sayısı bir düzineyi geçemiyor⁴⁰.

7. Döner sermaye nakit para yerine bonolara dayanmaktadır. Böylece tefeciliğe dayalı bir ekonomi doğmuştur.

38 Gevgilili, A.: Çağdaş Sinema Karşısında Türk Sineması, Yeni Sinema, Sayı 3.

39 Yeni Sinema, Başmakale, Sayı 6.

40 Özön, Türk Sinemasının Sorunları, Yeni Sinema, Sayı 16.

8. Sinemaya devlet yardımı yapılmadığı için tamamen özel sektöre ait olan sinema endüstrimiz aktüalite, belgesel ve san'at filmi yapımına ticarî amaçlarla gidemiyor. Devlet yardımı bu alanlardaki film yapımını kolaylaştıracaktır. Nitekim Fransa Federal Almanya, İngiltere ve İtalya, bir yandan filmler üzerindeki denetlemelerini uygularken diğer yandan da teşvike değer gördüğü aktüalite, belgesel ve san'at filmlerine malî yardımda bulunmaktadır⁴¹.

VIII. OLUMLU ÇABALAR :

1. Sinema Kulüpleri :

Sinema kulüpleri, 1968 yılında 8 ilde 12 adet kurulmuştur. Bunların 8 tanesi İstanbul dışındadır⁴². Bu kuruluşları sinema severler yönetmekte, üyelerine önemli filmler göstermekte, konferanslar ve tartışmalar tertiplemekte, bültenler yayınlamaktadırlar. Kısaca, sinema sanatının ve kültürünün üyeler arasında yerleşmesine ve gelişmesine çalışırlar⁴³. Bizde Federasyon haline de gelmişlerdir. Ayrıca üye sayısı oldukça kabarık Türk Sinematek Derneği kurulmuştur.

2. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Film Arşivi Yönetmeliği:

Bu yönetmelik 3.1.1969 da çıkmıştır. Devlet 1969 da 1.500.000 TL. ve 1970 de 1.500.000 TL. olmak üzere Film Arşivine 3 milyon liralık ödenek ayırmıştır. Modern bir film arşivi ünitesi kurulmaktadır.

3. Festivaller :

Ülkemizde yerli filmler için bazı illerimizde her yıl festivaller düzenlenmekte, en iyi filmlere, yapımcularına ödüller, armağanlar verilmektedir. Kısa metrajlı filmler için de festivaller düzenlenmektedir. Bu festivallerdeki jürilerin teşekkülü, armağan dağıtımında objektiflikten uzak davranış söylentileri bir tarafa, yararlı sonuçlar doğurmuştur. Artık yapımcılarda bir "festivallik film" imajı doğmuş, az da olsa, bir yapımcı yılda bir iki tane

41 Abadan,: Kamu Oyu, s. 104.

42 Yeni Sinema, s. 15.

43 Karayalçın, Y.: Meseleler ve Görüşler, Ankara 1965, s. 190.

de sanat filmi hazırlama çabalarına girişmiştir. Adana Altın Koz, Antalya Altın Portakal, Hisar Kısa Metrajlı Film Yarışması gibi festivaller ülkemizde düzenlenmektedir.

4. *Dış Pazar*

Sınırlı da olsa artık Yerli filmlerimiz dış pazarlara da sevkedilmektedir. Kıbrıs, Ortadoğu ülkeleri, (özellikle İran ve İsrail) Yunanistan, Almanya gibi.

5. *T.V. de Gösterilen Filmler*

T.V. hernekadar sinema seyircisini azaltmakta ise de, sinemayı seyircinin ayağına getirmekle de olumlu bir fonksiyonda bulunmaktadır. Hele sanat değeri olan ulusal filmlerin gösterilmeye başlanması (Devlet film arşivi ile kurumun işbirliği ile) T.V.'nin son olumlu çabaları arasındadır. Ayrıca T.V. Sinema rekabeti de ilerde filmcileri iyi film yapmaya yöneltacaktır.

Ayrıca bir kitle iletişim aracı olarak TV. sinema rekabeti de kuşkusuz filmcileri iyi film yapmağa yöneltacaktır. Böylece, sanat gücü olan artistler, güçlü teknik elemanlardan ibaret fazla masraflı büyük filmler ortaya çıkabilecektir.

6. *Üniversitede Sinema :*

Sınırlı da olsa, sinemacılık sanatının bilimsel olarak incele nişi, üniversitelerce de ele alınmıştır. (A. Ü. D. T. C. F. Tiyatro Kürsüsünde birkaç ders halinde ve Basın Yayın Yüksek Okulunda birkaç ders halinde).

7. *Yayınlar :*

Basında film eleştirileri artmakta, filmlerle ilgili sürekli sanat dergileri yayınlanmaktadır.

8. *Sinema Yasası Hazırlıkları :*

Ülkemizde bu gereksinimle Kültür Bakanlığınca konu ele alınmaya başlanmış kanun tasarısı hazırlama çabalarına girişilmiştir.

S O N U Ç

Filmler, toplumsal değişmeyi hızlandıran, modernleşmeyi kolaylaştıran öğelerden kütle iletişim araçlarının sadece bir tanesidir. Kitlelerin eğitiminde önemli bir teknik araç olmakla beraber, tek başına yeterli değildir. Kalkınmada kendisinden yararlanılabilecek öğelerden sadece birisidir. Esasen kütle iletişim araçlarını sadece eğitim aracı olarak kullanıp kalkınma gerçekleşemez. Toplumsal yapıda köklü reformlar gerçekleştirmek öncelik kazanır. Sinemanın ülkemizde daha çok eğlence aracı oluşu önem kazanmaktadır. Esasen sinema, eğlendirici programlar sunan bir işletme, endüstri ve haber verme aracıdır. Bununla birlikte kitlelerin bilgi, görgü ve kültürlerini arttırıcı, eğitsel fonksiyonunu da gözden uzak tutmamak gerekir. Eğlendirerek kitleleri eğitmek ilkesiyle sinemadan olumlu yönde yararlanılabilir.

Ö N E R İ L E R

1. Türk Sineması Yasasının çıkarılması. Bu suretle devlet sinema sorunlarına el atarak çeki düzen verebilecek olan bu yasa, Türk Ulusunun özellik ve değerlerini işleyen gerçek sanat yapıtlarına prim, armağan, ödül vererek vergisiz vizyona koyarak bir Türk Ulusal Sinemasının doğmasına yol açabilir. Bu amaçla kurulacak merkezî bir örgüt, filmcilik çalışmalarını düzenleyebilir. Bu örgüt, sinemanın çeşitli kollarında ve sinema endüstrisi ile devlet arasında düzenleyici bir rol oynayarak yeni sinemacı kuşağının yetişmesine olanak hazırlama yollarını araştırarak ve sağlayacaktır. Bugün Mısır'da, Yunanistan ve Bulgaristan'da sinema yasaları mevcuttur.

2. Bugün çok dağınık yerleşme biçimine sahip ülkemizde özellikle kırsal yörelerde "köy-kent" denilen cazibe merkezlerinin kurularak sanat ve eğlence merkezi fonksiyonunu da bu arada sinemayı da kapsayan merkezler olarak teşkili gerekir. Bunlar kurulana kadar ise gezici sinema makinelerinin sağlanıp yersel kuruluşların yönetiminde köylere film götürülmesi uygun görülmektedir.

3. Halk eğitimi açısından önemli rolü olan kısa, belgesel film yapımının teşvik edilmesi ve bunların her sinemada, konulu

filmden önce bir tanesinin zorunlu olarak gösterilmesi ve 1937 yılında çıkarılan 3122 sayılı yasanın «Sinemalarda esas filmle birlikte teknik ve öğretici bir film gösterme mecburiyeti» ne ait maddenin ölü bir hüküm halinden çıkarılarak gerçekten işler hale getirilmesi.

4. Dış ülkelere sinemacılık eğitimi için öğrenci gönderilmesi, bir sinemacılık okulu açılması veya üniversitelerde sinemacılık alanı ile ilgili bir bölüm açılması,

5. Sinematek ve sinema kulüplerinin geniş ölçüde desteklenmesi ve teşviki,

6. İyi filmi kötüye karşı vergi indirimi yoluyla koruyacak kalite barajı yanında sinema sanatını soysuzlaştıran filmlerin gösterilmesini yasaklayacak kalite sansürünün ihdası.

7. Devlet eliyle stüdyo ve labratuvar kurulması,

8. Yapımcılarımızın yabancı filmleri uyarlamadan çok, ulusal konulara eğilmesi, işlemesi.